

МИЛЛИЙ МАКТАБЛАРДА ОНА ТИЛИНИНГ МАВЌЕИНИ ОШИРИШ, ҚЎЛЛАНИШ ДОИРАСИНИ КЕНГАЙТИРИШ MASALACI

Сайфуллаев Далимжан,
Қозоғистон Республикаси,
Туркистон вилояти,
Маҳмуд Қошғарий
мактаб-лицейи

Она тилини ўрганиш ва ривожлантириш Қозоғистон халқининг бирлигини мустаҳкамлашга, у орқали дав-латимизнинг ривожланган ўттиз мамлакат сафига кириш учун хизмат этиши керак. “Ўз тилинг – бирлик учун, ўзга тил яшаш учун”, - дейилган қозоқ халқ мақолида. Она тилини ўрганишга таъсир этадиган жиҳатлар:

- она тилимизнинг фойдаланиш доираси торайиб бормоқда;
- кутубхона фонди эскирган.
- болалар турли тиллардаги сўзларни аралаштириб гапирдилар;
- ота-оналаримизда: “ўзбек тили ҳаётда қўлланилмайди, фақат маиший тил бўлиб қолади, уни чуқур ўрганишнинг кераги йўқ”, - деган тушунча чуқур илдиз отмоқда. Шунингдек, ўқувчиларнинг тил бойлиги камлиги уларга ўз фикрини тўлиқ етказа олмаслигига сабаб бўлмоқда. Улар инсон ўз она тилида фикрлаши керак, деган тушунчани унутиб қўйишмоқда. Ижодий иш ёзишда зарур сўзларни топмасдан, бошқа тиллардаги сўзни она тилига таржима қилиб ёзишмоқда. баъзи фанлар иккинчи тилда ўқитилмоқда, ўқитувчиларимиз тўлиқ адабий тилда гапирмайди. Буларни бартараф этиш учун куйидаги босқичларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

1-қадам

Ўқувчининг сўз бойлигини орттириш.

Бунинг учун ҳар бир ўзбек тили ва адабиёти дарсида 3 дақиқа “Тил сандиғи” заковат топшириғини беришни одатга айлантириш керак. Ҳар дарсда ўқувчиларга 10 сўзнинг маъносини топиш топширилади. Масалан, музаффар, фозил, уламо. Кейинги дарсда топшириқ текширилади. Ҳар бир сўзнинг маъноси ва маънодошлари сўралади. Шу тариқа бир ўқув йилида ўқувчи 500-1000 сўзнинг маъносини ўрганиши мумкин. Шунингдек, имкониятга қараб луғатлар билан кўпроқ ишлашни йўлга қўйиш керак.

2-қадам

Тўғри нутқ маданиятини ривожлантириш.

Қайси сўзнинг қайси пайтда қўлланишини ўргатиш. Кичик матнлар тузиш давомида ўрганилган сўзларни ўз ўрнида қўллаш малакаси ривожлантирилади.

3-қадам

Кутубхонани бойитиш.

Ҳар бир синфда ўқувчилар ўзлари кутубхона ташкил этади. Бунда дўконлардан китоб излаш шарт эмас. Ўқувчилар интернетдан фойдаланиб, ҳозирги замондаги ёзувчи ва шоирларнинг кичик ҳажмдаги асарларини, ёш хусусиятларига кўра танлаб, кўчириб олишади. Уни китобча ҳолига келтириб, синф кутубхонасига тақдим этади.

4-қадам

Ўрганилган бадиий асарларга расмлар чизиш.

Бу ўқувчини ҳар томонлама фикрлашга, ўз хаёлотини бойитишга хизмат қилади. Чизилган расмларни бошқа ўқувчилар гуруҳларда муҳокама қилади. Расмда тасвирланган воқеа ёки кўриниш матнга яқинлаштирилиб ҳикоя қилинади.

5-қадам

Ўқувчиларни “Мунозара клуби”га жалб этиш

Синфлар ўртасида режа асосида мунозаралар ўтказиш мактабда она тилининг қўлланиш доирасини кенгайтиришга хизмат қилади. Бошқа тилларда айтолмаган фикрини ўз она тилида етказишга интилади. Бундай мунозараларда ўқувчилар ўз она тилида бахслашишга, фикрини очиқ айтишга, ҳозиржавобликка, маълум бир мавзу юзасидан қарор қабул қилишга ўрганади.

6-қадам

Синфдан ташқари тадбирларни соф она тилида ўтказиш

Бу бошқа фан ўқитувчи-ларини ҳам шунга даъват этиш ҳам ижобий натижа беради. Бу ҳам ўқувчиларнинг тил софлиги ҳақидаги тушунчаси кенгаяди, ҳам урф-одатлар, анъаналар тарғиб этилади. Бу авлодлар давомийлигининг гарови ҳисобланади.

7-қадам

Ўқувчиларни она тилини чуқур ўрганишга рағбатлантириш ишларини йўлга қўйиш

Байрамлар ва тарихий саналарга атаб ўтказилган эсселар танлови, викторина, адабий кеча ва мушоираларда фаол иштирок этган ўқувчиларни рағбатлантириб бориш ўқувчиларнинг фаоллигини оширади. Ўқувчиларни изланишга чорлайди. Яхши маънодаги рақобат ҳосил бўлади.

8-қадам

Она тилида мактаб газетасини чиқариш

Буни имкониятга қараб ойида бир, икки ойда бир марта нашр этиш мумкин. Бунда мактаб янгиликлари билан бир қаторда она тили ҳақида, китоб ўқиш ва бошқа зарур деб топилган мавзулар берилиши мумкин. Шунингдек, эссе ёзиш малакаларини мустаҳкамлаш учун “Эссе ёзишни ўрганамиз” ёки “Мен ёзган эссе” рубрикаларини бериш мақсадга мувофиқдир.

9-қадам

Она тили ва адабиётдан тўғарак машғулотларини мунтазам йўлга қўйиш

Мақсад: иқтидорли ўқувчиларни танлаб, она тилимиз ва бадиий адабиётнинг сирларини чуқурроқ ўргатиш. “Ёш адабиётчилар”, “Ёш қаламкашлар” тўғараклари ўқувчиларда назарий билимларни амалда қўллаш кўникмаларини ҳосил қилишга, уларнинг функционал саводхонлигини оширишга хизмат қилиши аниқ. Ўқувчиларнинг ижод намуналарини китобча ҳолида жамлаб, кутубхоналарга қўйилса, мактаб газетасида чоп этилса, ижодга қизиқувчилар кўпаяди.

10-қадам

Мактабда она тилининг нуфузини оширишда, албатта, ота-оналар билан ҳамкорлик зарур. Ота-оналар мажлисларида оилада тарбиянинг энг яхши намуналарини ўзида миллий маданий меросимизни мужассамлаштирган она тили орқали бериш мумкинлиги ҳақида маърузалар ўқилиши керак. Чунки она тилидаги сўзлар бола онгига яхшироқ сингади, қалбида мустаҳкам ўрнашади.